

СЕМАНТИЧН АНАЛІЗ ДІЄСЛІВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ПАСИВНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ У ВОДНОМУ ПРОСТОРИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ У ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТІ

О. С. Джеріх

Кожна мова по-своєму членує позамовну дійсність та відображає реальні зв'язки, що існують між різноманітними предметами та явищами дійсності [5, с. 103]. Різне відображення дійсності можна простежити на прикладі вживання дієслів пасивного переміщення у водному просторі.

Об'єктом дослідження в пропонованій роботі є дієслова пасивного переміщення у водному середовищі в англійській та німецькій мовах.

Предметом роботи – семантичні особливості зазначених дієслів.

Мета дослідження полягає у виявленні спільних та відмінних рис дієслів пасивного переміщення у водному середовищі в англійській та німецькій мовах. Матеріалом послуговували 49 дієслів, вилучених методом суцільної вибірки з тлумачних та двомовних словників англійської та німецької мов.

При розгляді дієслів переміщення у воді важливу роль відіграють такі семантичні ознаки, як 'напрямок руху' та 'ступінь активності руху', відповідно до яких можна виділити активне та пасивне плавання. Суб'єкт активного плавання самостійно, активно рухається у воді за допомогою рухів ніг, рук, спини (про людину), плавників, хвоста (про рибу) тощо. Суб'єкт пасивного плавання не може пересуватися самостійно. Пасивне плавання пов'язане з переміщенням за допомогою природних факторів, каузативних відношень або більш-менш нерухожим станом суб'єкта на поверхні або в товщі води.

Аналіз матеріалу дозволив виділити дві лексико-семантичні підгрупи, до яких увійшли лексеми, що містять інтегральні семи «пасивне переміщення» та «переміщення у водному просторі», а саме «пасивне переміщення в горизонтальній площині» та «пасивне переміщення у вертикальній площині».

1. До підгрупи пасивного плавання у горизонтальній площині можна віднести такі дієслова, як англ. *to drift* 'дрейфувати' (переміщатися на поверхні води під силою потоку повітря чи води), *to float* 'триматися на поверхні води, не тонути', нім. *treiben* 'відносити течією' (пасивно переміщатися у воді під силою природних факторів), *forttreiben* 'пасивно переміщатися вперед по воді', *driften* 'дрейфувати' (переміщатися у воді під дією природних чинників, не маючи конкретного напрямку (переважно про судна та людей на судах)).

У даній підгрупі продуктивність лексем, що позначають пасивне переміщення у воді у горизонтальній площині, невелика (англ. – 10 одиниць, нім. – 11 одиниць). Це зумовлено тим, що живим істотам більш властиво пересуватися самостійно, а не під дією природних явищ. Переміщення кораблів, човнів та іншого водного транспорту, якщо ним керує людина, також не можна віднести до пасивного плавання. Лише предмети завжди пересуваються під дією яких-небудь факторів.

При порівнянні окремих лексем, що увійшли до складу даної підгрупи, були виявлені деякі відмінні риси. Наприклад, на відміну від англ. *to float*, який описує лише знаходження та незначне переміщення легких предметів на поверхні води, нім. *treiben* тлумачать як пасивне переміщення, викликане зовнішнім середовищем. Тому суб'єктами нім. *treiben* можуть також виступати човни (1), кораблі (2) та інші водні транспортні засоби.

(1) Das Boot wurde vom Ufer fortgetrieben. – Човен відносило від узбережжя.

(2) Das Schiff treibt steuerlos auf dem Meer von den Wellen. – Хвилі носять некерований корабель по морю.

2. Вертикальне переміщення у водному середовищі конкретизується у наступних диференційних семах 'переміщення за напрямом уверх' та 'переміщення за напрямом униз'.

2.1 До підгрупи пасивного плавання у вертикальній площині вниз можна віднести такі дієслова, як англ. *to sink* ‘тонути’ (опускатися на дно у наслідок зіткнення, пошкодження або під дією сили ваги), англ. *to drown* ‘тонути’ (занурюючись у воду, опускатися на дно під дією сили ваги; потопати), нім. *ertrinken* ‘тонути’ (позбутися життя через занурення у воду), *versinken* ‘занурюватися під поверхню води та поступово зникати’.

Примітним є той факт, що в англійській та німецькій мовах для позначення українського слова ‘потопати’ існує два основні дієслова – англ. *to sink* та *to drown*, нім. *sinken* та *ertrinken*. Перше з них використовується у сполученні з іменниками, які означають неживі істоти, такі як транспортні засоби та об’єкти реальної дійсності. Наприклад, ‘a Spanish galleon that sank off the coast of Florida in 1622’ — ‘іспанський галеон, що затонув біля узбережжя Флориди у 1622 році’. Якщо йдеться про корабельні катастрофи, то найпоширенішим дієсловом у німецькій мові є нім. *sinken* та його похідні – *versinken* ‘тонути’, *niedersinken* ‘тонути’, *herabsinken* ‘тонути’, *hinabsinken* ‘тонути’ тощо.

Die Titanic ist nach der Kollision mit einem Eisberg gesunken.

Титанік затонув у результаті зіткнення з айсбергом.

Як вважає Леонард Талмі, у сателітних мовах (satellite-framed) інформація про шлях переміщення міститься не в корені дієслова, а за його межами та виражається компонентами, протиставленими кореням та відмінними від іменних компонентів, причому сателіт є залежним компонентом, а дієслівний корінь – вершиною. [3] Прикладами сателітів можуть слугувати англійські постпозитивні частки, німецькі, українські префікси, афікси, що оточують дієслово у складі багато синтетичної дієслівної словоформи. Наприклад, нім. *auftauchen* ‘виринати, з’являтися на поверхні води’ містить корінь *-tauch-* та префікс *auf-*, який вказує на напрямок руху вгору.

Оскільки німецька мова належить до так званих мов “сателітного типу”, морфологічна будова відіграє велику роль. Дериваційна продуктивність німецьких дієслів переміщення проявляється у здатності приєднувати до твірних основ словоутворюючі префікси, збагачуючи, таким чином, семантичну структуру дієслів

Дієслова англ. *to drown* ‘тонути’ та нім. *Ertrinken* ‘тонути’ використовується у сполученні з іменниками, що позначають живі істоти. Наприклад, ‘But for the life jacket, he would have drowned.’ — ‘Якби не його рятувальний жилет, він би затонув’. *Das Mädchen ging sofort unter und ertrank.* – Дівчина пішла на дно та втонула.

2.2. Аналізуючи підгрупу дієслів пасивного плавання у вертикальній площині вгору, необхідно зауважити, що в англійській мові у більшій кількості випадків розділення на активне та пасивне плавання можна провести лише виходячи із контексту, оскільки дані дієслова мають досить широку семантику, напр. англ. *to surface* ‘піднятися на поверхню’.

На відміну від англійської мови, в німецькій мові можна протиставити дієслова данної групи за семантичною ознакою ‘ступінь активності виконання дії’, напр. нім. *aufreiben* ‘підіймати, виносити течією’, *hervortreiben* ‘підіймати на поверхню води’.

Abgestorbene Algen werden in erreichbare obere Wasserschichten vom Strom aufgetrieben. Відмерлі водорості *нідіймались* течією на доступні верхні шари води.

Отже, на основі семантичного аналізу дієслів пасивного переміщення у водному просторі було виявлено наступні семантичні підгрупи: «пасивне переміщення в горизонтальній площині» та «пасивне переміщення у вертикальній площині». Продуктивність лексем, що позначають пасивне переміщення у воді, в німецькій мові виявилась вище, ніж в англійській мові, що зумовлено розгалуженою дериваційною структурою німецьких дієслів.

Література

1. Talmy L. *Toward a Cognitive Semantics. Vol. 2* / L. Talmy. - Cambridge, MA: MIT Press 2003. – 503 p.

2. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д. Н. Шмелев. – М.: Просвещение, 1973. – 280 с.